

POSUDEK OPONENTA BAKALÁŘSKÉ DIPLOMOVÉ PRÁCE

NÁZEV: *Nevyužitá příležitost. K absenci předpokladů rozpoutání honu na čarodějnice v hrdelním právu města Solnice. Podmínky procesů a proč k nim nedošlo*, 59 stran textu, seznam pramenů a literatury

AUTORKA: Zuzana KOBRLOVÁ

VEDOUcí PRÁCE: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Odevzdáno na Ústavu českých dějin FF UK v květnu 2011.

Téma čarodějnictví přitahuje badatele již po několik desetiletí, a to z různých úhlů pohledu. Větší pozornost ale byla dosud věnována spíše samotnému průběhu výslechů, procesů nebo jejich tragickým důsledkům. I proto pokládám za užitečnou otázku, kterou si položila Zuzana Koblrová v předkládané bakalářské práci, totiž otázku po předpokladech a podmínkách rozpoutání honu na čarodějnice v konkrétním českém mikroprostředí, kdy se snaží osvětlit mechanismy vzniku procesů, jejichž geografické (a vlastně i časové) rozložení se někdy z ptací perspektivy jeví jako nahodilé. Práce Z. Koblrové navzdory poněkud enigmatickému a – dovolím si napsat – kostrbatému názvu (osm substantiv v jediné větě!) představuje zároveň čtivý pokus o sondu do hrdelního práva východočeského města Solnice v raném novověku.

Autorka analyzuje některé raně novověké nevydané prameny, dosti nepočtené, což jistě není její chyba. S prameny, které našla, totiž pracuje velmi zdatně. Výpověď pramenů pak zasazuje do různých kontextů, je ovšem otázka, zda vždy účelně. Jistě, čarodějnictví jako urážka božího majestátu a čarodějnický konstrukt mohly působit i v mentalitě solnických soudců, domnívám se ale, že rozbor v tomto kontextu již mnohokrát studovaných textů (*Malleus Maleficarum*, Bible, papežské buly a další texty církevní provenience, navíc jen zčásti v originále) je podán příliš detailně (tvoří takřka třetinu celého textu), zvláště když se v solnickém případě např. o incubech a sukubech a působení ďábla vůbec nic nedozvíme. Zbytečné je dle mého soudu např. převypravování etymologie slova *femina*. Nadbytečný je též postřeh, že *Malleus Maleficarum* se podobá středověkým questiím a disputacím – podobná výstavba textu byla ve středověku běžná. Ve výkladu se zbytečně opakují i některé informace (ohledně Canonu episcopi a dalších textů); v řadě případů by stačilo odkázat se na sekundární literaturu.

V úvodu práce autorka stručně přehlíží literaturu k tématu, k níž se staví zčásti i kriticky. Využívá především práce B. Šindeláře, J. Kočího a J. Francka, pracuje ale také s novějšími pracemi R. van Dülmena. Jistě by neškodilo obohatit východiska práce třeba o úvahy D. Tinkové (*Hřích, zločin a šílenství v době odkouzlování světa*), C. Ginzburga (*Noční příběh*) nebo o další zahraniční literaturu (seznam literatury, navíc poměrně krátký, neobsahuje žádnou cizojazyčnou položku!). Také J. Francek sepsal více prací věnovaných hrdelnímu právu, než je uvedeno v seznamu literatury. Jen pro forma: u citace z Ottova slovníku naučného by jistě stálo za to naznačit, že vydání z roku 1997 je reprintem mnohem starší publikace (s. 9; zde uvedená definice čarodějnic tak patří do 19. století). Jistě by bylo zajímavé se podívat, jak je problematika hodnocena v encyklopediích modernějších, a třeba i zahraničních).

Za poněkud nešťastné pokládám umístění konstatování o tom, že v českém prostředí „se jen zřídka létalo na sabaty a prakticky nedocházelo ke smlouvám s ďáblem“ již do úvodu práce. Je to tvrzení, které patří spíše do jejího závěru a na tomto místě není ještě úplně podloženo. Také hodnocení procesů velkolesinských a šumperských jako anomálie v rámci českého prostoru bych očekával spíše v závěru.

Užitečný je přehled o vývoji pronásledování čarodějnic, byť ten se poněkud směřuje s inkvizicí. Složitější, než autorka uvádí, je osud „Canonu episcopi“ (s. 11). Na s. 12 nacházíme problematické tvrzení, že ve 12. a 13. století se šíří proticírkevní nálady: nechápu reformní úsilí jako proticírkevní. Také teologický výklad o dogmatickém působení církve je zjednodušený, převzatý pouze ze sekundární literatury. V tomto výkladu navíc není úplně jasně odlišeno, zda se hovoří o problematice evropské či české.

Trochu problematicky působí úvaha o „opětovném“ udělení úplné moci v bule *Summis desiderantes affectibus* – jistě by bylo třeba ji interpretovat na základě latinského (nikoli českého

překladového) textu (s. 15). Oceňuji ale, že se autorka vymezuje vůči ne vždy kvalitnímu překladu J. Lenkové. Chybný je autorčin (?) překlad na s. 24 – „dotýkán“ místo „dotázán“, více chyb v přepisu latinského textu se vloudilo do poznámky č. 58 („Pranitatis“, „mandami“, „ficiat“ atd.), jinak má přepis latinských pasáží poměrně dobrou úroveň (byť někdy autorka –f- přepisuje jako –s-!). V každém případě by mělo být jasně uvedeno, zda se jedná o překlady autorky nebo J. Lenkové.

Pro město Schlettstadt bych užíval spíše současného francouzského názvu Sélestat (s. 15).

Na s. 21 působí trochu zmateně úvaha o rozložení paměti, představivosti a uvažování v lidské hlavě, je otázka, jestli „na stránky Kladiva proniká i český živel“ (tamtéž). Větší pozornost by bylo třeba věnovat „druhému životu“ Mallea Maleficarum a také hlasům, které se stavěly proti němu, stejně jako jeho recepti v českém prostředí.

Velmi podrobně je popisován proces podle „Kladiva“, v podstatě ale není tento výklad vztažen k českým poměrům. Autorka se víceméně drží opět převypravování Kladiva, ale najednou sklouzne k úvaze, že potupné zacházení katů doprovázela také znásilnění (s. 25), nebo k trochu nevhodným aktualizacím a komentářům (s. 26).

Zkratkovitý je výklad o ordálu; žádným příkladem není podloženo tvrzení, že ordály byly na našem území používány ještě v 16. století. Autorka si na s. 27 klade otázku, proč si „strach ... vystavený na iluzi“, vyžádal příliš mnoho životů, ale nikde tento počet neupřesňuje.

Jeden z důvodů absence čarodějnických procesů v českém prostředí vidí autorka ve vlivu husitství; hovoří o působení stereotypů v mentalitě českého prostředí, což však není jen české specifikum, ale obecný rys myšlení venkovanů vůbec. Možná by stálo za to prověřit názor, že za šíření diskursu o čarodějnictví jsou zodpovědní hlavně kněží. Za anachronické pokládám srovnávání transsubstanciace a magických úkonů (včetně formulace: „Kázat vodu a pít víno, toto umění církvi rozhodně upřít nelze“, s. 29).

Poněkud zkratkovitý je výklad o českých zemích v době pohusitské, formulace „vrchnost stejně tak města“ je nepřesná – i města přece mohla být vrchností. Zjednodušená je úvaha, že potřeba síly každého jednotlivého poddaného zamezila vraždění obyvatelstva v rámci čarodějnických procesů. Opatrněji bych formuloval tvrzení, že „Nedostatečný počet kněží na obou stranách království dvojího lidu pak vytvoří nestřežený prostor“. Úvaha je to zajímavá, ale bylo by dobré ji prověřit. Nedomnívám se, že by animozita mezi Čechy a Němci komplikovala šíření čarodějnických myšlenek z Říše – řada myšlenek se v pozdním středověku šířila bez ohledu na jazykové hranice. Jistě by bylo třeba prověřit – zajímavou – myšlenku, že na slovanském východě magie spíše pomáhala, nikoli škodila. Myslím si však, že i tady narážíme spíše na antropologické, etnicky nepodmíněné konstanty. Poněkud naivně působí pasáž o obavách a předpokladech vzniku čarodějnictví, je otázka, nakolik se husitství ve vztahu k pověřeným praktikám lišilo od katolictví.

Jistě by bylo vhodnější uvést více informací k působení inkvizice na českém území (s. 35). Personalita práva určitě fungovala v raném novověku i v jiných oblastech Evropy, poněkud zkratkovitý je výklad o pravomoci apelačního soudu (s. 36), analýzu procesu by jistě bylo dobré doplnit o studium konkrétních pramenů – je opět celá převzata z literatury, soudím nicméně, že autorka rozumí právním otázkám poměrně dobře.

Poněkud zkratkovitá je charakteristika právních knih, zajímavý je ale rozbor městských práv Pavla Kristiána z Koldína, včetně ustanovení týkající se čarodějnictví. Autorka tu zajímavě a poučeně rozebírá normu, nicméně pak absolutizuje její platnost pro celé české prostředí: tvrzení typu „Zájem rozhojnit okruh domnělých mágů chybí“ by jistě bylo třeba doložit prameny.

Pokud město Solnice vychází ve svém soudnictví z práva magdeburského, bylo by třeba zohlednit i je (rozdíl mezi magdeburským a pražským právem autorka jen opatrně obchází, s. 51, ovšem Koldínova zřízení se nakonec v Solnici uplatnila). Zbytečně dlouhý je citát o postoupení zadluženého panství Solnice pánům z Vlkanova, příliš velká pozornost je věnována sporům Vlkanovských se solnickými měšťany.

Důležitá je charakteristika solnické městské knihy a případů užití útrpného práva, jež jsou tu uvedené. Z. Kobrlová pak zjišťuje absenci tematizace čarodějnických praktik, přičemž naznačuje „komparaci se soudobou situací v Říši, Francii a Švýcarsku“, kterou ovšem nerozpracovává. Je zřejmé, že v Solnici se trestalo za zločiny jako takové, nikoli za čarodějnické praktiky. Bohužel není zdůvodněna volba konkrétních případů ani jejich podíl na celkovém počtu zločinů ve smolné knize zmíněných.

V závěru, poněkud příliš literárně laděném, autorka shrnuje své úvahy a zdůvodňuje modifikaci tématu v důsledku nedostatku pramenů. Seznam pramenů ani literatury nejsou zrovna rozsáhlé.

Co se týče formální stránky, Z. Kobrlová má občas sklon k nadužívání žurnalismů (s. 7: „bludu a jeho berliček v podobě citátů Bible“ je navíc formulace poněkud necitlivá, s. 13 – Kristus se „neobrácel v hrobě“, pozn. 86 – „vymučení“), bál bych se označení „Corpus juris canonici jako „Tělo práva kanonického“. Viz také obrat „poněkud schizofrenní text Kladiiva“ (s. 24). Autorka poměrně často užívá neúplné věty, někdy přechází volně mezi slovesnými časy.

Celkem je text čtivý a má dobrou jazykovou úroveň; jen zřídka nacházíme drobné jazykové prohřešky (s. 24, „nenachází“ místo „nenacházejí“; opakování: „připouští upuštění“, s. 26, není „infanticidum“, ale „infanticidium“), překlepy nebo nejasné formulace (s. 14: „Starý a Nový Zákon. Starý Zákon hrozí a děsí, Nový přináší naději v další, nový jiný a lepší život. A církev dokázala, že mistrně ovládá umění selekce“). Nejvíce chyb nalézáme v interpunkci (věty vložené, za všechny s. 23, ř. 12), občas nacházíme vyšinutí z větné vazby (s. 20, 3. odstavec, 1. Souvětí). Velmi dobře zpracovaný je poznámkový aparát. Výklad bych doporučoval členit na kratší oddíly a zřetelněji rozčlenit na kapitoly obecné a konkrétní (neorganicky působí rychlý přechod od městských práv k panství Solnice).

Za zdařilou pokládám zejména sondu do vývoje českého práva v 15.–17. století (především městského) a její aplikaci na konkrétní případy, větší pozornost by si ale zasloužilo propojení výkladu s údaji o Malleu maleficarum.

Autorce jde souhrnu o mentality, kdy se snaží postihnout české prostředí, které je podle ní „necitlivé k magii a magickým praktikám“. Dovoluji si namítnout, že magické praktiky se v českém, zejména venkovském prostředí udržovaly a rozvíjely v míře jistě srovnatelné s prostředím západoevropským, byť nemusely nutně vést přímo k čarodějnickým procesům.

Práce Z. Kobrlové je psaná poutavě a jasně, výhrady je možné mít občas jen k organizaci a sledu výkladu informací. Autorka prokazuje schopnost formulovat historický problém a pracovat s nevydanými prameny, čímž se jistě dobře připravila na další, magisterskou práci, kterou hodlá sepsat na podobné tématu. Ve své práci přináší řadu cenných podnětů, které by stálo za to rozvinout v dalším bádání. Velmi oceňuji zohlednění problematiky právnické a teologické, práce je tedy interdisciplinární.

Přes všechny své výhrady práci doporučuji k obhajobě, a to s výsledkem – podle průběhu obhajoby – mezi výborně a velmi dobře.